

Aina Moll

LA NOSTRA LLENGUA

Segona edició

EDITORIAL MOLL
MALLORCA
1994

Col·lecció TOMIR n.º 15

I. Marc legal i situació real en matèria lingüística a ses Illes Balears

D'ençà de sa promulgació de sa Constitució espanyola de 1978, moltes de coses han canviat dins s'ordenament legal d'Espanya. I tal vegada una de ses que més han canviat és sa que fa referència a ses llengos d'Espanya.

Sortim d'una etapa molt llarga en què es considerava que s'única llengo d'Espanya era es castellà, que *si eres español, habla español* era una norma indefugible, i parlar d'unes altres llengos espanyoles era desintegrar es país. I ara tenim promulgada una Constitució que es va elaborar per consens entre totes ses forces polítiques que van obtenir representació popular, i que suposa un canvi extraordinari en aquest tema.

Quin és es marc legal actualment vigent? Es que marquen sa Constitució i ets Estatuts d'Autonomia: en es nostro cas, s'*Estatut d'Autonomia de les Illes Balears*. Vegem què diuen:

1. Constitució espanyola, article 3:
 1. *El castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat. Tots els espanyols tenen el deure de conèixer-lo i el dret d'usar-lo.*
 2. *Les altres llengües espanyoles seran també oficials en els territoris de les respectives Comunitats autònomes, d'acord amb els seus Estatuts.*

I hi ha encara un tercer punt, molt important, que proclama que sa pluralitat lingüística d'Espanya és un patrimoni cultural que serà objecte de respecte i protecció especials.

Aquest marc legal és original respecte de tots es marcs legals existents avui en dia, posat que hi ha països que tenen diverses llengos però només en reconeixen una com a llengo oficial dins tot s'Estat, prescindint de ses altres –és es cas de França, per exemple, i es d'Espanya fins que es promulgà sa Constitució–, i hi ha uns altres països que reconeixen diverses llengos oficials dins es seu territori, però generalment amb una oficialitat territorial: d'aquí fins aquí es parla tal llengo, d'aquí fins allà tal altra. És a dir, hi ha fronteres lingüístiques a s'interior de s'Estat.

A Suïssa, per exemple totes ses llengos oficials són emprades en documents d'identitat i bitllets de banc, però a cada territori s'usa com a oficial només sa seva pròpia, i així tenim una part de Suïssa que funciona oficialment en francès, una altra en alemany, una altra en italià, i una zona molt petita de llengo romanx, o reto-romànica. Bèlgica, en canvi, té una zona on es parla való i per tant s'única llengo oficial és es francès, una altra on només es parla flamenc (que és neerlandès), i sa ciutat de Brussel·les i es seu entorn, que tenen sa població molt mesclada i per això són oficialment bilingües: ses dues llengos són declarades oficials, però sa cooficialitat afecta només s'Administració, que té s'obligació d'emprar sistemàticament ses dues llengos perquè es ciutadans tenen perfecte dret a conèixer-ne i emprar-ne només una.

Naturalment, a noltros aquest marc no mos serveix, perquè sa nostra Constitució diu que tots es ciutadans tenen es deure de conèixer es castellà; per tant, no existeix sa possibilitat de monolingüisme que tenen es belgues, i això fa necessari que en es territoris de llengo pròpia no-castellana, tots es ciutadans coneguïn ses dues llengos oficials, perquè, si no, sa llengo des territori estaria en inferioritat respecte de sa que és oficial dins tot s'Estat.

Fixem-mos, però, que sa Constitució no estableix cap "oficialitat de segona": no diu que ses llengos no-castellanes es podran emprar "a més a més" de s'oficial de s'Estat, ni que "podran emprar-les" aquells que les tenguïn com a pròpies; diu simplement que seran *també* oficials.

Això és lo que permet a ses Comunitats Autònomes de llengo no-castellana –a condició que hi hagi una voluntat col·lectiva d'aconseguir-ho– recobrar sa seva llengo pròpia sense conflicte social per motius lingüístics. Dic *conflicte social*, perquè es sociolingüistes parlen de *conflicte lingüístic*; i evidentment, de conflicte lingüístic sempre n'hi ha, perquè una llengo és un instrument de comunicació, i per comunicar n'empram una i no dues; per tant, ses llengos entre si estan en conflicte, o si voleu en coexistència que hauria de ser pacífica, i s'ha de desplaçar sa que en aquell moment no és usada; i si sa situació és normal, sa que generalment no és usada és sa que no és sa pròpia des territori.

Es cas és que amb aquest marc constitucional és possible es recobrament de sa llengo pròpia sense conflicte social. I això és importantíssim per noltros, però també per a altres pobles que tenen llengo pròpia però no estat propi, que fins ara havien reivindicat sa seva identitat a base de lluites i ara veuen, en es nostro marc legal i en es procés de normalització que feim avançar sense grans problemes, una possibilitat de normalitzar-se també ells, lingüísticament i culturalment. I és important també per a certs Estats que descobreixen que no és cap desastre, ni perilla res, si reconeixen que tenen més d'una llengo i que això és un patrimoni de tots, que entre tots hem de conservar i augmentar.

2. Estatut d'Autonomia de les Illes Balears, article 3:

La llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, tindrà, juntament amb la castellana, el caràcter d'idioma oficial. Tots tenen el dret de conèixer-la i d'usar-la, i ningú no podrà ser discriminat per causa de l'idioma.

D'aquesta formulació, que col·loca sa llengo pròpia de ses Balears en pla d'igualtat amb es castellà per a qualsevol ús oficial, interessa remarcar sa proclamació des dret de *tots* –des nascuts aquí i es venguts de fora, des catalanoparlants i es castellanoparlants– a conèixer-la i emprar-la. I també que si es ciutadans tenen drets, s'Administració té deures: s'Administració té es deure de proporcionar a *tots* aquest coneixement, i ses ocasions de fer-ne ús; és a dir, ha de fer possible a tots es ciutadans s'exercici efectiu des dret que s'Estatut els reconeix.

Condicions perquè aquest marc pugui ser aplicat

Perquè aquest marc legal pugui ser efectivament aplicat dins sa societat balear, s'han de complir aquestes condicions:

- que tothom conegui, o com a mínim entengui, ses dues llengos;
- que cadascú respecti es dret dets altres a emprar sa seva llengua personal, o de sa seva preferència;
- que tothom reconegui es paper que correspon a sa llengua pròpia de ses Illes com a instrument normal d'expressió i de relació des seus ciutadans.

En resum, que ses dues llengos estiguin en situació normal.

Podem dir que hi estan, en aquests moments?

Sa situació real

Es castellà està en situació normal: tothom el sap, ningú posa objeccions an es seu ús, qualsevol ciutadà és servit en castellà si vol, i moltes vegades encara que no vulgui.

Sa llengua que necessita normalització és sa pròpia de ses Illes Balears. I per aconseguir-la, no n'hi ha prou amb s'ensenyança escolar des català, ni amb sa seva introducció en es tràmits burocràtics i administratius. Allò que fa falta és que sa realitat social, i fins i tot sa manera de pensar d'administradors i administrats, de castellanoparlants i catalanoparlants, canviï per adequar-se a sa nova situació constitucional i estatutària.

Per comprovar-ho, TVE-Balears va fer una enquesta de carrer a ses tres illes: una enquesta informal, en què es feien a sa gent (vells i joves, castellanoparlants i catalanoparlants, residents i i fins i tot qualche visitant) ses preguntes que segueixen:

1. Quina és sa llengua de Mallorca / de Menorca / d'Eivissa?
2. Quina és sa de ses altres dues illes?
3. Vosté l'entén, la parla, l'escriu...?
4. La fa servir professionalment?
5. En quina llengua té inscrit es seu nom en es Document d'Identitat (D.N.I.)?

Fixem-mos que aquestes preguntes, fetes en territori lingüísticament normal (a Burgos, a Tours o a Cambridge, per exemple), haurien donat unes respostes pràcticament uniformes: sa gent hauria contestat que sa llengua d'aquell territori és es castellà, es francès o s'anglès, respectivament, i que també és pròpia de ses altres terres de sa mateixa regió; tothom hauria declarat que la sap (l'entén, la parla i l'escriu), que la fa servir professionalment i que és en aquesta llengua que té escrit es seu nom en es seus documents d'identitat. Fins i tot s'haurien estranyat d'unes preguntes que tenen una única resposta tan evident. En canvi, entre noltros, es nom mateix de sa llengua ja és un problema de primer orde.

Signes de anormalitat

1. No hi ha unanimitat sobre es nom de sa llengua. A Múrcia, a Badajoz o a Sevilla, nigú tendria dubtes sobre es nom de s'idioma propi de sa Comunitat Autònoma: molts dirien que allà es parla murcià, extremeny o andalus, però això no els impediria reconèixer que la llengua pròpia de la seva terra és el *castellano* o *español* (que es donin noms diferents a una llengua no és cap problema, mentre sigui clar que, amb un nom o amb s'altre, sa llengua és sa mateixa). Un murcià sabria també que sa llengua dets andalusos i ets extremenys és sa mateixa que sa d'ell, però que són *dialectes* diferents.

Aquí, en canvi, sa gran majoria dets enquestats contesten que "sa llengua de s'illa" és a Mallorca es mallorquí, a Menorca es menorquí -n'hi ha uns quants que diuen "es maonès", perquè s'enquesta es va fer a Maó; si s'hagués fet a Ciutadella, més d'un hauria respost "es ciutadellenc", en lloc des "menorquí" - i a Eivissa s'eivissenc. I això ho diuen tant es naturals de s'illa, com ets immigrants de llengua castellana, com es catalans o valencians instal·lats aquí.

Quan es tracta de sa llengua de "ses altres dues illes", molta gent dubta: "No ho sé, perquè no hi he estat mai", "a Mallorca, mallorquí, a Eivissa no ho sé", i fins i tot "*iHombre! el castellano me supongo, ¿no?*"

Hi ha gent que demostra conèixer es nom científic oficial de sa llengua, però no es decideix a emprar-lo: ("Perjo, es mallorquí": "jo diria

s'eivissenc, però...”), o no s’hi vol comprometre del tot: “ara mos diuen que és català...”, “*supongo que el catalán; por lo menos eso dicen, ¿no?*”, i altres respostes semblants, demostren recel o malestar davant es simple nom de sa llengo. Són molt pocs es qui declaren amb tota naturalitat que és *català*, entre ells gent gran d’Eivissa que ho expressa a sa seva manera: “És com es català”, “som germans”...

2. En molts de casos, no queda clar si hi ha una llengo o tres, a ses Illes Balears. Fins i tot es més ben informats, diuen que mallorquí, menorquí i eivissenc *deriven* des català.

És curiós, però, que ni un sol enquestat hagi donat a sa nostra llengo es nom de *balear* (això demostra com anaven d’errats de comptes es qui durant molt de temps han escrit per ses parets “Balear sí, català no”). Es lingüistes anomenam *balear* es conjunt de ses modalitats de sa nostra llengo parlades a ses tres illes; però dins es poble no hi ha consciència d’aquesta unitat, i es nom des dialecte balear és desconegut a nivell popular.

3. Sa majoria sembla considerar que es *català* és “una altra llengo”. Hi ha respostes que indiquen prevenció o clar rebuig: “jo dic que és es mallorquí; de català, res!”, “Jo trob sa mallorquina, sa catalana per jo no val res”, etc.

4. Entre es castellanoparlants enquestats es troba sa mateixa gamma de respostes que entre ets autòctons sobre es nom de sa llengo. I també una variada gamma d’actituds davant s’idioma propi des territori on viuen, que van des de sa plena integració –si no diguessin ells mateixos que són “forasters” o “peninsulars”, no ho notariem– fins an es rebuig més descarat, passant pes qui no la coneixen però declaren que *hay que respetarlo*.

5. Es fills des castellanoparlants en general la coneixen – això és un bon signe de progrés cap a sa normalitat–, però n’hi ha que són impermeables a sa llengo des país.

6. Una gran majoria des ciutadans que parlen sa llengo de ses Balears, no la saben llegir ni escriure, i per tant es troben reduïts a sa condició d’analfabets en sa seva pròpia llengo, encara que tenguin estudis en castellà.

7. Sa gran majoria té es seu nom inscrit en castellà en es carnet d’identitat, i no considera que això sigui un fet anormal.

ES NOM DE SA LLENGO

En es capítols que segueixen comentarem novament, amb més detenció, ses principals anomalies que es detecten en aquesta enquesta de carrer feta per TVE-Balears. Ara voldria només referir-me a sa primera –sa que fa referència an es nom i a s’unitat de sa nostra llengo–, a fi d’aclarir es conceptes i tranquil·litzar es ciutadans que tenen por que sa normalització lingüística dugui com a conseqüència una pèrdua d’identitat de Mallorca, de Menorca i d’Eivissa i Formentera.

Llengo i dialecte

Quan deim que a Mallorca es parla mallorquí, a Menorca menorquí i a Eivissa eivissenc, deim una veritat com un temple. Però es mallorquí, es menorquí i s’eivissenc no són tres *llengos* diferents, sinó tres “varietats” o dialectes d’una mateixa llengo. A Catalunya se’n parlen unes altres varietats –es barceloní, es lleidatà, es tortosí...–, que presenten entre elles diferències molt considerables. Es conjunt de ses varietats o dialectes d’aquesta llengo nostra es coneix arreu del món amb es nom de *català* o *llengua catalana*, mentre que es conjunt de ses varietats –des dialectes– que es parlen a Toledo, Badajoz i Sevilla, entre altres, forma una altra llengo, diferent de sa nostra, que sa Constitució espanyola anomena *castellà* o *llengua castellana*, però que també és coneguda arreu del món amb es nom d’*espanyol* o *llengua espanyola*.

Emprant una imatge ja tradicional, podem dir que una llengo és com un abre. Un abre té diferents branques, que es diversifiquen en altres branques més petites. No n’hi ha cap que per si sola sigui “abre”, mentre ses altres només són “branques”. Totes s’alimenten de ses mateixes rels i reben saba des mateix tronc, i entre totes formen s’abre.

Idò sa llengo catalana és un “abre” –moltes vegades ha estat comparada a un pi de tres branques, precisament–, i una de ses branques

principals, sa des balear –que noltros no solem anomenar així–, es subdivideix en tres: mallorquí, menorquí i eivissenc, i cadascuna encara en altres branques més petites. Si demanau a qualsevol mallorquí maneres diferents de xerrar pròpies de Mallorca, segur que citarà es pollencí, es solleric, es felanitxer, etc.: són subdivisions de sa branca mallorquina. A Menorca, distingiran com a mínim es maonès i es ciutadellenc; a Eivissa, entre es parlar de Vila i es de Sant Antoni o Sant Miquel; etc.

Ara bé, dins sa “finca” que és administrativament Espanya o s’Estat espanyol, hi ha diversos “abres”, i un d’ells és es de sa llengo catalana; un altre –molt més gros, evidentment– és es de sa llengo castellana amb es seus dilectes –ses seves branques diverses–; un altre és es galleg i s’altre és s’euskera –que és una espècie d’olivera mil·lenària, amb es tronc retorçut i turmentat, i amb molt poques fulles, però que s’aferra fortament a sa seva terra, resistint es pas des temps i ses tempestes...

S’unitat de sa llengo

Es pagesos saben molt bé que no es pot cuidar una branca separant-la de s’abre. Perquè sa branca sigui esponerosa, és necessari que ses rels funcionin bé i que sigui s’abre sencer, que s’alimenta. Si tallam una branca grossa d’un abre i la sembram a part, s’abre en pateix, queda mutilat; però sa branca es mor. I això mateix passa amb sa llengo: intentar separar un dialecte de sa llengo de la qual forma part, és perjudicar molt sa llengo i condemnar a mort es dialecte segregat. Per això hem d’evitar que, per rebutjar s’abre de sa llengo catalana, mos poguem trobar que deixam morir sa branca des balear en general, des mallorquí, menorquí i eivissenc en particular.

Ara bé, des conjunt de s’abre català, sa branca insular és sa nostra. I és responsabilitat nostra procurar que sigui viva i forta. És en això que mos hem d’esforçar tots ets illencs, a fi de perdre tots es vicis d’actuació que vénen d’antic i que fan que moltes vegades sa nostra llengo –amb es nom que li vulgueu donar– quedi arraconada per s’altra llengo oficial, que durant tant de temps havia estat s’única reconeguda i estudiada.

Que ningú tengui por que anomenar *català* sa llengo que parlam cada dia signifiqui tallar ses branques de ses modalitats illenques per fer créixer sa branca barcelonina. Es mallorquí, es menorquí i s’eivissenc són tan “català” com es barceloní o es lleidatà.

I si vos estimau més dir que xerrau mallorquí o que rallau menorquí o maonès, en lloc de dir que parlau català, no hi ha cap inconvenient: són aquestes ses branques nostres de s’abre de sa nostra llengo. Però s’ha d’entendre i admetre que s’assignatura que ensenya aquesta llengo an es nostros infants tengui es nom de s’abre –“català”, an es costat dets abres “castellà”, “francès” o “anglès”– i no es de cada branca, de sa mateixa manera que es bolletins de notes dets infants andalusos no diuen *andaluz*, ni *granadino* o *sevillano*, sinó *castellano*.